

בס"ד 'בהר - בחוקותי' אמור' תשפ"ו. שנה ט', גיליון מס. 412 מהדורה מורחבת

"ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה" (ויקרא כ"ה, ד')

(ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, ושבתה הארץ שבת לה'.

(ג) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך, ואספת את תבואתה.

(ד) ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר.

(ה) את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר, שנת שבתון יהיה לארץ.

(ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמנתך, ולשכירך ולתושבך הגרים עמך.

(ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, תהיה כל תבואתה לאכל.

שאלה א' - "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, ושבתה הארץ שבת לה"'

מפסוק ב' משמע לכאורה, שמיד בבואם לארץ צריך לקיים מצוות שמיטה. **וב'ספרא'** (פרשת בהר סיני פרשתא ב' - ג') מתייחס לזה ודורש: "כי תבאו יכול משבאו לעבר הירדן, תלמוד לומר אל הארץ, ארץ המיוחדת... מנין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו. חילקו למשפחות ולא חילקו לבתי אבות ואין כל אחד ואחד מכיר את חלקו יכול יהו חייבים בשמיטה, תלמוד לומר שדך שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו... נמצאת אתה אומר... לעשרים ואחת עשו שמיטה".

ויש לשאול, שאם מהמילה - 'שדך' לומדים שתחילת המצווה היא רק לאחר שכל אחד מכיר את שדהו וכרמו, אז היה אפשר לדלג על כל הפסקה הרשומה לעיל, ולכתוב מיד את פסוק ג', ומהמילה 'שדך' המופיע ב**פסוק ג'** היינו יודעים שתחילת הספירה של שש השנים היא רק לאחר 14 שנה של כיבוש וחלוקה, ושנת השמיטה הראשונה תחול רק בשנה ה - 21 מכניסתם לארץ.

רעיון א' - ונראה לומר, שהתורה כתבה מיד בתחילה - 'כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, ושבתה הארץ שבת לה', בכדי להדגיש את חשיבות המצווה, ושהיא הבסיס לביאה לארץ. וכאילו אמרה - 'כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם' בשביל - 'ושבתה הארץ שבת לה'. ולפי זה - 'כי תבאו' מיד שתבואו לארץ, שתהיה הכוונה שלכם על מנת להשבית אותה בשנה השביעית, ולא שתתכוונו לכך רק לאחר כיבוש וחלוקה. שכל הביאה לארץ היא בשביל לקיים את מצוות השמיטה, ואם לא יקיימוה הארץ תקיא אותם, וככתוב בפרשת 'בחוקותי': "ואתכם אזהר בגוים והריקתני אחריכם חרב, והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה. אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השממה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה" (כ"ו, ל"ג - ל"ד).¹

שאלה ב' - "ושבתה הארץ שבת לה"' - יש לשאול, מדוע התורה מייחסת את פעולת ההשבתה לארץ ולא לאדם, הרי האדם הוא שמשבית את הארץ, ואיסור העבודה הוא על האדם ולא על הארץ. וגם בפסוק שהבאנו לעיל מפרשת 'בחוקותי' - 'אז תשבת הארץ' יש לשאול, מדוע מודגש שהארץ תשבות ולא שהאדם ישבות?

ועוד, שאם היה נאמר שהאדם שובת לה' היינו יכולים להבין שהוא שובת לשם ה'. וכמו שאומר רש"י: "שבת לה' - לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית", ומקורו

1. ואולי יש רמז לכך בצורת המילה - 'ושבתה' עם וא"ו החיבור. כי אם המצווה היתה מיד עם הכניסה לארץ, היה צריך לכתוב: "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, תשבות הארץ". אלא רמז יש בדבר שכאשר יבואו לארץ צריכים מקודם לעשות פעולות של כיבוש וחלוקה, ורק אח"כ יתחילו למנות שש שנים לשמיטה, ולכן 'ושבתה' עם וא"ו החיבור.

ב'ספרא' (בהר פרק א'): "שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה'". אך מה פירוש שהארץ שובתת שבת לה', הרי לא שייך שדומם יעשה פעולה לה'?

ו'רמב"ן' מביא את דברי רש"י אך טוען שרבותינו לא כך נתכוונו במדרשם שהכוונה היא לשם ה'.³ כי כל השבתות והמועדים הם לשם ה', ובכל זאת לא נאמר בכולם - "לה'". אלא, בראש השנה אמר: "יהיה לכם שבתון" (כ"ג, כ"ד), ולגבי יום הכפורים נאמר: "שבת שבתון הוא לכם" (כ"ג, ל"ב). ומסביר שהמדרש מקשר את השנה השביעית דווקא לשבת בראשית שבשניהם נאמר - "לה'", והכוונה, שבשבת שובתים ממלאכה בגלל שגם ה' שבת ממלאכה ביום השבת שבמעשה בראשית, לכן בדומה לכך, גם בשנה השביעית יש לשבות ממלאכה.⁴

שַׁבַּת לַה' - שַׁבַּת שַׁל ה' - ובהבנת דברי רמב"ן נראה לבאר, שהביטוי - **שַׁבַּת לַה'** אין כוונתו שהמילה - **שַׁבַּת** הוא **פועל'** המתייחס לאדם או לארץ שהם צריכים לשבות - **לה'**, אלא שהמילה **שַׁבַּת** היא **שם עצם'**, וכוונתה **לשבת** שהיתה **של ה'** במעשה בראשית. ולכן, כמו שה' שבת במעשה בראשית, כך צריכים אנו לשבות בכל שבת שהיא היום השביעי ובכל שנת שמיטה שהיא השנה השביעית.

ובפשטות יש לומר, שכוונת הנאמר - **ושבתה הארץ שבת לה'**, **שהאדם** לא יעשה פעולה בארץ. וכאשר אינו עושה פעולה בארץ, צריך לכוון שנוהג כך **לשם ה'**, בגלל שה' ציווה, ולא בגלל שחושב שזה טוב לקרקע.⁵

אך בכל זאת, **נשאר לתמוה**, מדוע התורה מדברת על הארץ ולא ישירות על האדם.⁶

וְשַׁבַּתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת לַה' - שהארץ שייכת לה' - ר' יוסף בכור שור' אומר: "שבת לה'. **שתהא ניכר שהוא של הקב"ה** כמו שפירשו רבותינו, מאי טעמא דשביעית? זרעו שש ושבתו שביעית כדי שתדעו שהארץ שלי היא". ואולי הוא מתכוון לומר שיש להפריד בין המילה - **שַׁבַּת** לבין המילה - **לַה'**, כי הצמדתם גורמת לקושי בהבנת הביטוי, אלא יש לקרוא כך: **וְשַׁבַּתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת - לַה'**. כלומר, שהארץ צריכה לשבות בכדי שידעו שהארץ שייכת לה'.

וְשַׁבַּתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת לַה' - שה' שייך לעצמו חלק בארץ - בעל אור החיים הקדוש מסביר קצת בצורה דומה, שה' לא נתן את הארץ לבני ישראל במתנה חלוטה לצמיתות, אלא שייך לעצמו חלק בארץ, והחלק ששייך לעצמו הוא השנה השביעית. ומסביר שאם היה נותן את הארץ בתנאי שישמרו שמיטה, אז אם לא היו שומרים

2. עלולים לטעות ולחשוב שכוונת הפסוק - **שַׁבַּת לַה'** היא, שעושים את השבת **בשביל ה'**, כאילו שה' זקוק שישביתו בשבילו את הארץ, לכן **התרגומים** מתרגמים: **"קדם ה'",** כלומר **לפני ה'** ולא **בשביל ה'.**

3. וראה ב'מזרחי' שמסביר שרש"י לא התכוון למה ש'רמב"ן' הבין מדבריו.

4. ונראה שזו גם כוונת **אבן עזרא'** שמסביר שכוונת הנאמר - **שַׁבַּת לַה'** לקשר מצווה זו ליום השבת: "וטעם שבת לה' - **כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה.**"

רמב"ן' מתייחס לדברי **אבן עזרא'** שרמוז בזה סוד ימי עולם, ואומר: "וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו **בלשון אשר אשמיעך**, ואם תזכה תתבונן". ומסביר בכלליות ששת ימי הבריאה כנגד ששת אלפי שנים של העולם, ושבת בבריאה כנגד העתיד לבא. ומסביר שלכן התורה החמירה מאד במצוות שמיטה. עיין שם בדבריו.

5. ומעין זה אומר בעל **שפתי חכמים'** שאדם לא יכוון שהוא משבית את האדמה מפני טובתו **כדי שתהא הארץ שמנה**, אלא כמו שבשבת יש לשבות לה', משום שה' שבת ביום השביעי, אף כאן יש לעשות שמיטה בשנה השביעית, **בכדי להזכיר שהקב"ה שבת ביום השביעי.**

6. בעל **חתם סופר'** מסביר: "אמר ושביתה הארץ היינו אנשי הארץ".

שמיטה, היתה מתבטלת המתנה. ובזה ששייר לעצמו את השנה השביעית, אז בזה ששלחו יד בשנה השביעית מתנת הארץ אינה מתבטלת, אלא שצריכים לפרוע את מה שעשו, וזה יהיה ע"י שילכו לגלות, והארץ תשובות את שבתותיה, והמתנה לא תתבטל.

"וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ" - הארץ עצמה שובתת - בספר 'תורת משה' לחת"ס מביא רעיון מחודש ונאה, שבכל ששת השנים האדם יזרע ויזמור, אך היבול לא יצא מכח הארץ אלא מכח ה' שיוציא מן האדמה כמו שהוריד מן מהשמים. ובשנה השביעית מופיע **בכפילות**: **"שבת שבתון יהיה לארץ"**, כי בשביעית ישנן שתי שבתות, גם לא זורעים בניגוד לששת השנים, וגם היבול אינו מכוח הארץ אלא מכוח ה' כמו בשאר השנים.

רעיון ב' - ואולי, יש לקשר זאת עם הנאמר **במעשה בראשית**, שהארץ חטאה בזה שלא קיימה את ציווי ה' ולא הוציאה - **'עץ פרי' אלא - 'עץ עושה פרי'**, וכמובא שם **ב'רש"י**: **"עץ פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו, נפקדה גם היא על עונה ונתקללה"**. **ונוכל לומר**, שבתור תיקון לזה שפעלה בניגוד לרצון ה', לכן אחת לשבע שנים, שמספר זה קשור לשבעת הימים של **מעשה בראשית**, היא צריכה לשבות, ע"י שהאדם לא יזרע ולא יזמור, והשבייתה צריכה להיות לה', שתבין שהגידולים לא באים מכוחה אלא רק מכח ה', ובזה תתקן את מה שלא שמעה בקול ה'.

רעיון ג' - ולפי דברי 'החת"ס' אלו, אולי אפשר להסביר את מהות הקללה לאדמה לאחר חטא האדם הראשון, שם נאמר: **"וְקוֹץ וְדִרְדָּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. בָּזַעַת אֶפִּיךָ תֹאכַל לֶחֶם"** (בראשית ג', י"ח - י"ט). **ויש לשאול**, מה המשמעות בתוספת המילה - **'לך'**, היה מספיק לכתוב - **'וְקוֹץ וְדִרְדָּר תַּצְמִיחַ'?** **ונראה לומר**, שכוונת הדברים, שאפילו שאתה תזרע חיטה, האדמה תוציא לך קוץ ודרדר. וכמו שאומר שם **'רש"י**: **"וְקוֹץ וְדִרְדָּר תַּצְמִיחַ לָךְ - הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע"י תיקון (ביצה לד)"**.

ולפי דברי **'החת"ס'** אלו, נוכל לומר, שבתחילה ה' נתן לאדמה כח להצמיח קוצים וגם חטים, ולאחר חטא האדם הראשון, ה' נטל ממנה את הכח להצמיח חטים, והשאיר לה רק את הכח להצמיח קוצים. ומה שנאמר - **'בָּזַעַת אֶפִּיךָ תֹאכַל לֶחֶם'** הכוונה, שאז החיטים יצאו מהאדמה ישירות מכח ה' ולא מכח האדמה. ולאחר שהאדמה הוסיפה לחטא בזה שפצתה את פיה לקחת את דמי הבל, הוסיף ה' לקללה ואמר: **"כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסֵּף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ"** (בראשית ד' י"ב). **ונסביר**, שה' לקח ממנה את כל כוחה, וגם קוצים הנאכלים ע"י תיקון, גם את אלו האדמה לא תתן מכוחה, אלא רק מכוחו של ה'.

שאלה ג' - "שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וּשְׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ" - מדוע פעמיים כתוב - 'שש שנים', היה אפשר לכתוב פעם אחת, כגון: "שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְתִזְמַר כְּרֶמֶךְ", וכמו שהאמור - 'וְאִסְפָּתָ אֶת תְּבוּאָתָהּ' כולל את שניהם?

ומצאתי שגם בעל **'אור החיים'** הקדוש שואל שאלה זו ומסביר שבאילנות הולכים אחר חנטה, ואילו בדגן ובירקות הולכים אחר לקיטה, ולכן התורה הבדילה ואמרה **שש שנים** של זרעוני שדה בפני עצמן, ו**שש שנים** של הכרם בפני עצמו, כי אינם שווים.

רעיון ד' - ואולי, התורה רצתה גם ללמד את האדם פרק בענייני חקלאות, שלא רצוי לגדל בכל השנים את אותם הגידולים באותה שדה, וכפי שנוהגים היום לגדל בכל שנה סוג אחר של גידולים. ואם בשש שנים הוא זרע בשדה, אז שש שנים אחרות שייטע כרם, ולכן כפל פעמיים **'שש שנים'**.

שאלה ד' - "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה" - על פסוק זה יש לשאול ארבע שאלות:

א. מה המשמעות שהשבתון הוא גם לארץ וגם לה'?

ב. מדוע לגבי הארץ מופיעה הכפילות - 'שַׁבַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ', ואילו לגבי ה' נאמר רק - 'שַׁבַּת לַה', ללא הכפילות?

ג. מדוע בפסוק ה' נאמר : "שַׁנַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ", ואילו בפסוק ד' נאמר : "שַׁבַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ".

ונראה לומר, שלפי דברי 'החת"ס' שהבאנו לעיל נוכל להסביר :

א. השבתון לארץ מתבטא בכך שאין בכוחה העצמי להוציא גידולים, והשבתון לה' מתבטא בזה שגם הוא מכוחו לא מוציא גידולים מן הארץ.

ב. לגבי שאלה זו התייחס 'החת"ס' במפורש ואמר, שלגבי הארץ מופיעה הכפילות - 'שַׁבַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ', כי היא שובתת בזה שהאדם לא עובד את האדמה בשנה השביעית, וגם בזה שה' לא מוציא ממנה גידולים. ואילו לגבי ה' נאמר רק - 'שַׁבַּת לַה', כי לגבי ישנה רק שביתה אחת, שאינו מוציא ממנה גידולים.

ג. בפסוק ד' נאמר : "שַׁבַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ", כפי שהסברנו לעיל שיש בה שני סוגי שביתות. אך פסוק ה' מדבר במפורש רק על שביתה אחת, שהאדם לא עובד את האדמה : "אַתְּ סֹפִיחַ קִצִּירָךְ לֹא תִקְצֹר וְאַתְּ עֹנֵבִי נִזְיָרָךְ לֹא תִבְצֹר, שַׁנַּת שְׁבִתוֹן יְהוָה לָאָרֶץ", ולכן נאמר רק - 'שַׁבַּתוֹן' בלי כפילות.

שאלה ה' - מה המשמעות של שבת לארץ, הרי הארץ כלל לא שובתת, שהרי היא ממשיכה להוציא גידולים שזרעו אותם בשנה הששית, וממשיכה לגדל ספיחים, וממשיכה לגדל עשבים שונים, שהרוח הביאה את הזרעים שלהם לשדה, גם מבלי שהאדם יזרע אותם?

גם שאלה זו מתבהרת על פי דברי 'החת"ס', שאכן הארץ עצמה שובתת, כי אין בכוחה העצמי להוציא שום דבר, וכל מה שיוצא ממנה, זה כח ה' שמוציא ממנה גידולים כמו שהוציא מן מהשמים.

שאלה ו' - בפסוק ה' נאמר : "אַתְּ סֹפִיחַ קִצִּירָךְ לֹא תִקְצֹר וְאַתְּ עֹנֵבִי נִזְיָרָךְ לֹא תִבְצֹר". מדוע פעולות אלו אסורות, הרי הן לא פעולות בקרקע עצמה. וגם בעשיית פעולות אלו, הארץ לכאורה שובתת. ואם אסור לקצור ולבצור אותם, אז איך כתוב בפסוק ו' : "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֵכְלָה".

ונראה לומר, שכמו שהבאנו לעיל, שהאדמה לא נותנת מכוחה העצי כלום, אלא רק מה שה' מוציא ממנה ודרכה, כך גם האדם צריך לשבות, ולא לעשות שום פעולה שיכולה להביא אותו לחשוב שהוא מכוחו גרם ליציאת הגידולים. ולכן - 'אַתְּ סֹפִיחַ קִצִּירָךְ לֹא תִקְצֹר' שאם קצר שזו פעולה שהוא עשה, ונפלו גרגרים, ומהם צמחה חיטה, הוא יחשוב שבזכות פעולתו יצאה החיטה, ולכן אסור לו לאכול מהם. ולא רק זאת, אפילו אם לא עשה פעולה בכרם אלא רק הנזיר והפריש בני אדם מהם, הוא יכול לחשוב שבזכות פעולה זו יש לו ענבים, ולכן מצווה התורה - 'וְאַתְּ עֹנֵבִי נִזְיָרָךְ לֹא תִבְצֹר'. וזאת לפי פירוש 'רש"י', אך 'רמב"ן' מפרש 'עֹנֵבִי נִזְיָרָךְ' כמו 'סֹפִיחַ קִצִּירָךְ', שאין הכוונה שהוא הפריש אנשים מהם אלא שגדלו מעצמם כמו ספיחים.⁷ ולפי וודאי שהם גדלו מעצמם ע"י פעולה כל שהיא של האדם, שהוא בצר ונפלו ענבים לאדמה, ומהם צמחו חדשים, ולכן יהיה לו אסור לאכול מהם, אלא אם כן הפקיר לכל, ואז ידע שהם לא שלו, והכל שייך לה' והוא התיר לכל בני האדם לאוכלם.

7. וכן מסביר 'רבי יוסף בכור שור' : "ואת ענבי נזירך. כשם שהתבואה הבאה מן גרגרים הנושרים בלא חרישה וזריעה קרויים [ספיח], כן הענבים הבאים בכרמים בלא זימור ובלא תיקון קרויים 'נזירים'". ועל שם שהבעלים נפרשים מהם ומניחים אותם קורא אותם 'נזירים', כמו - 'וינזרו מקדשיו', וכן תרגם אונקלוס". שמתרגם : "וית ענבי שבקד", שעזבת אותם.

שאלה ז' - "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֵכְלָה" - מה פירוש העניין של לאכול את - 'שבת הארץ', הרי אוכלים את תבואת הארץ, וכמו שכתוב בפסוק ז' לגבי הבהמות והחיות : "תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאֵכָל".

ונראה לומר, לפי הרעיונות דלעיל, שאסור לאכול רק מתבואה כזו שאתה חושב שגדלה מכוח הקרקע או מהכוח שלך, אך אם אתה מודע לכך **שהארץ שובתת** מלגדל, וגם אתה לא עשית כל פעולה לשם גידול התבואה, והכל רק מה', אז זה בגדר של - **'שַׁבַּת הָאָרֶץ'**, ורק היא תהיה לכם לאכלה. וכמו שאומר **'רש"י'** : **"והיתה שבת הארץ וגו' - אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך"**.